

تأویل عرفانی

(بررسی مبانی، ضوابط و روش‌های تأویل عرفانی قرآن کریم
با تأکید بر آثار ملاصدرا و عارفان مسلمان)

www.ketab.ir

حسین مظفری

استادیار مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام

۱۴۰۰

سرشناسه	: طهرانی، حسین، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: تأویل عرفانی (پژوهشی‌مانی، ضوابط و روش‌های تأویل عرفانی قرآن کریم با تأکید بر آثار ملاصدرا و عارفان مسلمان) حسین طهرانی
مشخصات نشر	: قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>علیه السلام</small> ، انتشارات، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۴۱۸ص.
فروست	: عرفان: ۶۱
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۳۴-۲۷۲-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا.
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: قرآن - تأویل.
موضوع	: Qur'an -- Hermeneutics
موضوع	: صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم، ۹۷۹ - ۱۰۵۰ق. - دیدگاه درباره تأویل.
موضوع	: Mulla Sadra Shirazi -- View on hermeneutics
موضوع	: تفاسیر عرفانی - متون قدیمی تا قرن ۱۴.
موضوع	: Qur'an -- Mystical hermeneutics - Early works to 20th century
موضوع	: قرآن - مسائل لغوی.
موضوع	: Qur'an -- Language, Style
موضوع	: عارفان - دیدگاه درباره تأویل.
موضوع	: Mystics -- Views on hermeneutics
شناسه افزوده	: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>علیه السلام</small> . انتشارات.
رده‌بندی کنگره	: BP۲/۹۱
رده‌بندی دیویی	: ۱۷۱/۲۹۷
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۷۵۰۸۰۹۸
وضعیت رکورد	: فیبا

۱۵۱۶

شمارهٔ ردیف

عرفان - ۶۱

شمارهٔ موضوعی

۱۳۹۹-۳۹

■ تأویل عرفانی (بررسی مبانی، ضوابط و روش‌های تأویل عرفانی) اثر آیت‌الله العظمی آقا میرزا محمد باقر خراسانی با تأکید بر آثار ملاصدرا و عارفان مسلمان

● مؤلف: حسین مظفری

● ناشر: انتشارات مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

● چاپ: افق

● نوبت و تاریخ چاپ: اول، بهار ۱۴۰۰

● شمارگان: ۳۰۰

● قیمت: ۷۶۰۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۲۸

● تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۳۲۶

● شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیري جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲

● تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

● تلفن: ۰۲۵-۲۲۱۱۳۴۲۹

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه معاونت پژوهش
۱۴	مقدمه

فصل اول: مفهوم‌شناسی

۲۴	مفهوم تأویل
۲۴	معنای لغوی تأویل
۳۰	معنای تأویل در قرآن
۳۰	تعداد و موارد کاربرد واژه تأویل در قرآن کریم
۳۳	معنای «تأویل قرآن» در قرآن
۳۶	معنای تأویل در روایات
۳۷	الف) تأویل رؤیا به معنای تعبیر آن
۳۷	ب) تأویل برخی از افعال همچون نماز به معنای سرّ و فلسفه آن
۳۹	ج) تأویل آیات قرآن به معنای «مطلق مقصود و مراد خداوند از آیه» که شامل تفسیر و تنزیل آن هم می‌شود
۴۱	د) استعمال واژه تأویل در برابر تنزیل در روایات
۴۲	ه) تأویل به معنای «معنای بطنی آیات»
۴۳	و) تأویل به معنای «جری و تطبیق بر مصادیق دیگری غیر از شأن نزول»
۴۵	اصطلاح فقهی - کلامی تأویل
۴۶	اصطلاح عرفانی تأویل
۴۷	انواع تأویل عرفانی

- تفاوت تأویل با تفسیر ۴۹
- تفاوت تأویل عرفانی با تفسیر صحیح ۴۹
- تفاوت تأویل عرفانی با تفسیر به رأی ۵۵
- نمونه‌هایی از تأویل عرفانی ۵۸
- نمونه‌هایی از تأویل عرفانی در روایات اهل بیت علیهم‌السلام ۵۸
- تأویل «والدین» ۵۸
- تأویل «ایمان» ۵۹
- تأویل آیه إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ۵۹
- تأویل آیه «وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا» ۶۰
- نمونه‌هایی از تأویل در کلمات عارفان مسلمان ۶۰
- تأویل «انداد» ۶۰
- تأویل «عذب فرات» و «ملح اجاج» ۶۱
- تأویل «انباء» ۶۱

فصل دوم: مبانی تأویل عرفانی قرآن کریم

- مبنای یکم: مراتب متعدد وجودی عوالم سه‌گانه تکوین و تدوین و تطابق آنها بر یکدیگر ۶۴
- مراتب متعدد وجودی عالم کبیر ۶۴
- سخن ملاصدرا و عارفان ۶۶
- بررسی و نقد ۷۲
- مراتب متعدد وجودی قرآن کریم ۸۰
- سخن ملاصدرا و عارفان ۸۱
- بررسی و نقد ۹۰
- مراتب متعدد وجودی عالم صغیر (انسان) و تطبیق آن بر مراتب عالم کبیر و قرآن کریم ۱۰۳
- سخن ملاصدرا و عارفان ۱۰۳
- بررسی و نقد ۱۱۳
- مبنای دوم: مراتب متعدد معنایی قرآن کریم ۱۲۳
- سخن ملاصدرا و عارفان ۱۲۴

۱۲۴	سهل بن عبدالله تستری
۱۲۵	غزالی
۱۲۵	ابن عربی
۱۲۷	عبدالرزاق کاشانی
۱۲۸	مولوی
۱۲۸	سیدحیدر آملی
۱۲۹	ملاصدرا
۱۳۰	امام خمینی
۱۳۰	علامه طباطبایی
۱۳۳	استاد جوادی آملی
۱۳۴	بررسی و نقد
۱۵۳	مبنای سوم: مقصود خداوند بودن همه معانی ظهیری و بطنی قرآن کریم
۱۵۴	سخن ملاصدرا و عارفان
۱۵۴	ابن عربی
۱۵۶	صدرالدین قونوی
۱۵۸	مؤیدالدین چندی
۱۵۹	عبدالرزاق کاشانی
۱۶۰	صائن الدین ترکه
۱۶۱	ملاصدرا
۱۶۲	امام خمینی
۱۶۳	بررسی و نقد
۱۶۴	مبنای چهارم: منحصر نبودن آگاهی از تأویل به خداوند و معصومان
۱۶۶	سخن ملاصدرا و عارفان
۱۶۶	غزالی
۱۷۰	ابن عربی
۱۷۱	سیدحیدر آملی
۱۷۲	ملاصدرا
۱۷۲	امام خمینی
۱۷۳	بررسی و نقد سخن مخالفان

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل‌ترین، جاودانه‌ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل‌پرستان چه توطئه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ‌واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل ازین رفتنی و نگونسار. این والا و بالانشین حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته‌اند، و دراین میان نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جانشینان برحق و گرامی علیهم السلام برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را بهره‌گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت‌پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای

سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی بازبندند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان گاه به توجیه و تقیاس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان ردّپای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش درپیش است. از این رو، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی* در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مد ظله العالی» از آغاز تأسیس براساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت

دانش پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است. کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو تأویل عرفانی قرآن کریم که با تلاش پژوهشگر ارجمند حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر حسین مظفری نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده ارائه مبانی، ضوابط و قواعدی برای تأویل عرفانی یا معانی باطنی قرآن کریم است.

معاونت پژوهش از مؤلف محترم و حجج اسلام والمسلمین آقایان استاد سیدیداله یزدان پناه و دکتر داود حسن زاده کریم آباد که با مطالعه و ارائه نظرهای سودمندشان، بر اتقان و غنای اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند منان خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *